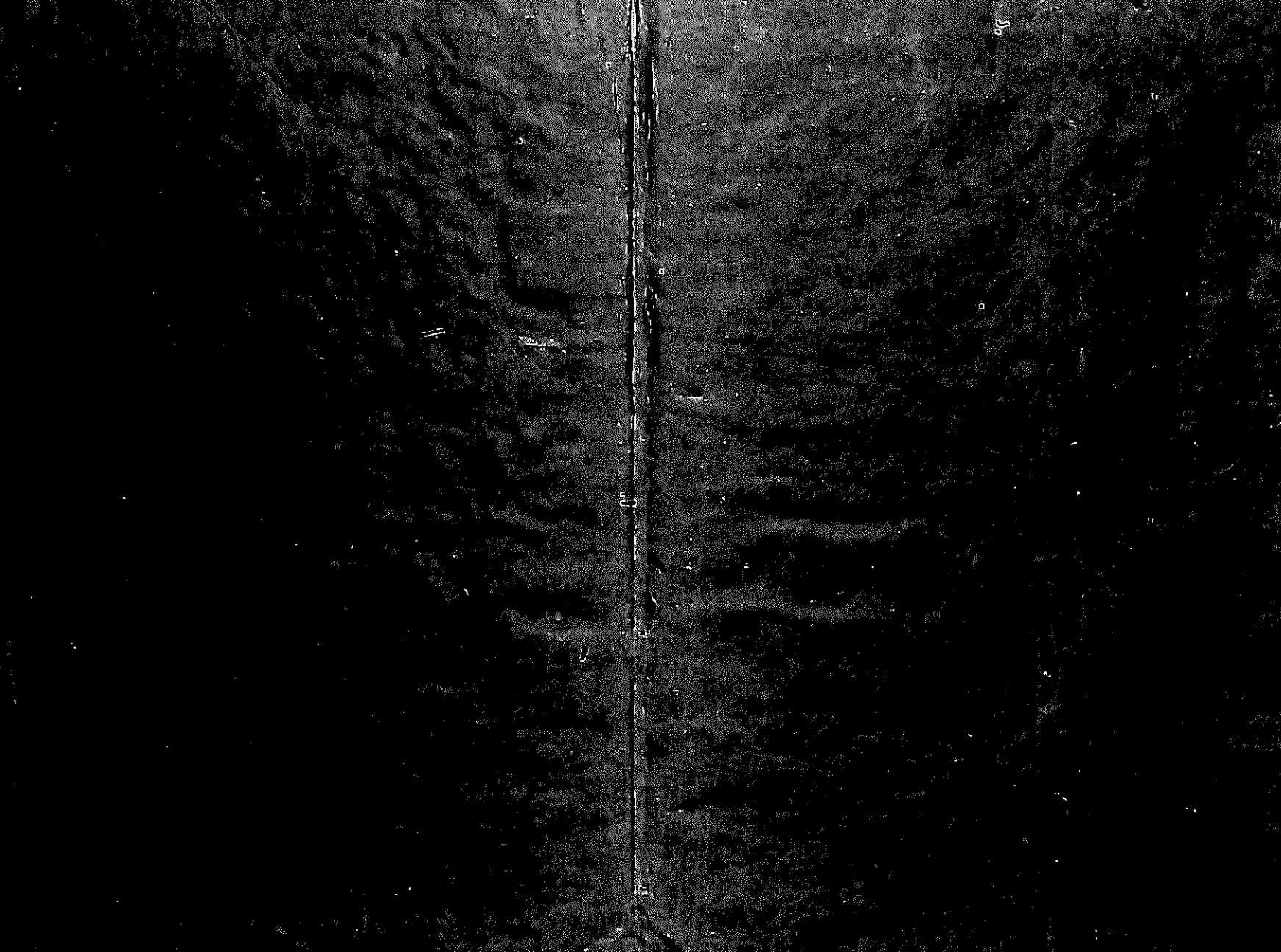

9.

571

891.995

Q-64

891-995

Գ-64

30 MAY 2011

Ա Մ Ա Ն Ո Ր

ԿԱՂԱՆԳՁԷՐ

Հայ Դպրոցականներու

ԳՐԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՄԷԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մանուկ Յ. Գոչունեան

1914

19 MAR 2013

7854

ԱՄԷՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ԶԱԻՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՄԵՐ ՍԻՐԵՅԵԱԼ ՊԱՏՐԻԱՐԺԸ

ՅԵՂԻՆ ԵՐԿԸ

Զարի՛ք, զարբի՛ք, իրնդուն որդիք հայկազեան,
Ծափ ու ծընծղայ եկուրին:
Որ նոր արփի մ'արփաւեցել մեր վրան,
Կուգայ խանդով մ'անձկագին:

64 554-68

Մեր սրտերուն վիրաւոր,
Բեր յոյս եւ յոյս անսահման.
Նոր կեանք գեղիդ դարաւոր,
Շնորհե՛ Զաւեն Սրբազան:

Հայրենաւանդ հորիզոնէն գեղանոյս,
Միւսեւուն հետ եփրաւի.
Լացող գեղիդ խինդ ու ժրպիտ, կեանք բրնձու,
Բեր որ հոգւոյն մէջ կարի:

Մեր հոգիին ա՛յ անքեւ՝
Բեր սփոփանք յաւիտեան.
Նոր ճախրանքներ, նոր արեւ,
Շնորհե՛ Զաւեն Սրբազան:

Վե՛ր սրբանալ կ'անձկայ Յեղբ, Վե՛ր, շատ վեր,
Արծիւ հեռու՛ ճահիճէն.
Նօրն երկինքէն խրել փառքի դափնիներ,
Յաղթանակներ հրեղեղէն:

Ապրիլ կուզէ Հայն յաւեն,
Ապրիլ խաղաղ, անասան,
Աւիւն ու խանդ շունչիդ հետ,
Շնորհե՛ Զաւեն Սրբազան:

ՄՈՒՐԱՑԻԿԻՆ ԿԱՂԱՆԴԷ

(Պատմումք)

Դեկտեմբերի վերջին օրն էր, ձմեռն ցուրտ և բուքոտ գիշեր մը: Զիւնը, անդադար կը տեղար ամպոտ երկինքէն, և կատղած քամին վայրի գայլերու պէս կոռնար, տերեւագուրկ ծառերուն ճերմկած հասակները մինչև գետին կորացնելով: Փողոցները արդէն ամայացած էին: Ամէն մարդ քաշուած իր տունը, կաղանդի զարդարուած սեղանին շուրջ, աննոգ անվիշտ, նոր սարին կը տօնէր: Ամէն տունէ, ամէն պատուհանէ, ուրախութեան երգեր կը լսուէին, զուարթ քրքիչներու մէջէն:

Սակայն այդ պահուն մեծ փողոցին անկիւնը թշուառ աղջիկ մը երեցաւ: Իր նիւար մարմինը, աղտոտ քուրջերու մէջ փաթթած, ցուրտին տակ դողալով դողողալով, փայտացած ոտքերուն վրայ, մերթ ինչալով, մերթ ելլելով կը քայլէր, արցունքը աչքերուն մէջ: Մութադիւ աղջիկ մըն էր, անտուն անտէր դուրսը մնացած, անողոք ցուրտին տակ: Կաղանդի ուրախութենէն բաժին չունէր թշուառը:

Աստուծոն կանուխ , արշալոյսին , ատանց վախ-
նալու կծու և խալթող ցուրտէն , փողոց ինկած էր ,
մուրալու պատառ մը հաց ճարելու համար : Հիմայ
գիշեր էր եղած և ոչոք ողորմած էր իրեն : Խեղճ
աղջիկ : Քանի քանի հարուստ դուռ զարկած էր ,
ամէնքն ալ վռնած էին զինքը , դուռը երեսն ի
վեր գոցելով : Գլուխը կախած , խորունկ հառաչանք
մը քաշելով հեռացած էր : . . :

Ժամանակ մը կար որ ինքն ալ երջանիկ ու
բարեբախտ էր ուրիշներու պէս : Ինքն ալ Հայրիկ
ու մայրիկ ունէր : Սակայն գացին անոնք : Հայրիկը
գործարանին անգուլթ մեքենային տակը մեռած էր :
Թշուառ աղջիկը կը յիշէ հայրիկին թաղուիլը , մայ-
րիկը շատ լացաւ անոր վրայ , և ամիս մը ետքը
հիւանդ ինկաւ : Շատ չսնցաւ , թոքախտը իր ճան-
կերուն մէջ խեղդեց սիրելի մայրիկին կեսնքն ալ
և ինք անկէ ետք անտէր մնաց , փողոցներուն մէջ
թափառող մութացիկ մը :

Անօթի էր հիմայ , սէր երթար , որ՞ու գիմէր ,
մարդոց սրտերը քարացած էին :

Ուքերը ալ չէին բռներ , խելքը՝ կը դառնար
աչքերը կը մթնէին : Կը սոսկար զժբաղդ աղջիկը ,
կը սոսկար ցուրտին տակ , ձիւնին մէջ սառելէն :
Դիակը հոն պիտի մնար անհոգ , անպաշտպան . մին-
չև լոյս սև ագռաւները պիտի փորէին պաղած աչ-
քերը . . . :

Յանկարձ կեցաւ : Հեռուէն կառք մը կը մօտե-
նար իրեն : Արցունքը սրեց , ժպիտ մը անցաւ թաց

աչքերուն մէջէն : Ո՞վ կար արդեօք այդ կառքին
մէջ : Անշուշտ հարուստ ազնուական մը , իրեն պիտի
ողորմէր , պիտի ազատեր զինքը անգուլթ մահէն :

Կառքը մօտեցաւ :

— Ողորմեցէ՛ք , Աստծու սիրուն , գոչեց զժ-
բաղդ մութացիկը , բայց ձայնը մարդ չլսեց , քամին
ուժով կ'ոռնար , խեղդեց անոր ձայնը :

Կառքը աւելի կը մօտենար , աղջիկը աւելի
ուժով կը պոռար , բայց անօգուտ , լսող չկա՛ր :
Փախչիլ ուզեց , սակայն ոտքերը կարծես գետնին
դամուած էին : Զկրցա՛ւ :

Աստուած իմ , գոչեց Լեղապատառ . . .

Կառքը անցաւ :

Սուր ճիչ մը , տխուր աղաղակ մը յանկարծ
քամիին ոռնոցին միացաւ : Կառքը կանգ առաւ :

— Տէ՛ր , թշուառ , մութացիկ , աղջիկ մը , ճմ-
լուած անիւներուն տակ , բսաւ ծերուկ կառապանը
խռպոտ ձայնով մը :

— Մութացի՛կ մը , քեզի՞ ի՞նչ , պողոսցիներսն ,
հարուստ տէրր . քչէ՛ շուտ , հիմա ինձի կըսպասեն . . .

Կառապանը սոսկումէն քարացած , բռունցք-
ները մութին մէջ սեղմեց և խորխոտ ձայնով մը
պոռաց .

— Անխեղճ հարուստ , քու քու կառքդ ջախ-
ջախեց աղջկան գլուխը , գննէ անոր դիակին մեղ-
քցի՛ր . . .

Եւ դիակը գրկելով մութին մէջ անյայտացաւ :

Լուսցա՛ւ

Աղքատիկ թաղին եկեղեցիին կոչնակը տխուր
մը զօղանչեց: Ո՞վ էր մեռեր: Անտէր դժբախտ մը
անշուշտ: Գիշերը կառքին տակ ջախջախուած մու-
րացիկ աղջիկն էր: Ոչ ոք կար եկեղեցիին մէջ:
Միայն ծերուկ կառապանը, արցունքի չիթեր աչ-
քերուն մէջ, հետեւեցաւ անոր մինչև գերեզման:
Բարի մարդը լացաւ թշուառ մուրացկանին գերեզ-
մանին վրայ, մրմնջելով.

— Մահը իր կաղանդի նուէրը եղաւ . . . :

ՏՂԱՆ ԵՒ ԾՆՈՂՔԸ

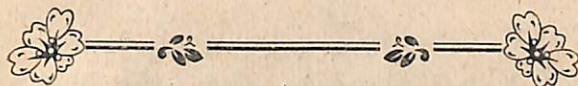
ԿԱՂԱՆԳ

Նոր Տարի է, Ամանո՛ր,
Ծափ ու պատիւ, փա՛նֆ անոր,
Որուն կենսասու շիրերէն կաթին,
Հոգւոյս մէջ աւիւն, խանդ ու կեանք կաթին.
Դուն ինծի կեանք ես տուեր,
Մա՛յր, սիրսս ունիմ քեզ նրէր:

Նոր տարի՛ է, նո՛ր տարի,
Տըզսո՛ւ, կեանքդ երկարի,
Եկո՛ւր մայրիկիդ, ձեռքը համբուրէ,
Մայրիկդ ալ ճակատդ որ սեր կը բուրէ,
Տափուկ կուրծքին սեղմած պինդ,
Երգէ կեանքի պարն ու խինդ:

Նոր տարի է, օր բարի,
Սիրեմ հայրիկս ալ կարի.
Որուն անբապառ ջանքովն անձանձիր,
Վիճ հոգ ու տաղտուկ կրկան ցանուցիր.
Երդիմուս վրայ առլաւէ՛
Հա՛յր, խինդ սրփո՛ւ՝ փառփող հետ:

Նոր տարի ե, նոր կաղանդ,
Տրդա՛ս, քեզի ուժ ու խանդ.
Վաղն երբ ծերանամ խոնջեցեմս պարտուած,
Նեցուկս քրատ դուն, Օրհնենք՝ քեզ Աստուած.
Տրդա՛ս, փառս ես անադաւս,
Քեզմով հայրիկն ե հրպարս:

ԶԱՐԲՈՒՀԻ

(Ծնունդի Պատմութիւն)

— Ինչո՞ւ անոնք աղքատ են և մենք հարուստ...
Եւ Զարմուհի փղձկեցաւ. սկսաւ բարձրաձայն
հեկեկալ:

Հակառակ որ Ծնունդի Խթման գիշերն էր և
տանը մէջ բերկրանք ու ժպիտ կը տիրէր, Զարմու-
հի 12-13 տարեկան աղջնակ մը, խորունկ թախ-
ծութեան մէջ ընկղմած, տրամադիր չէր երեցած
ընդհանուր ոգևորութեան մասնակից ըլլալու:

Ուրիշ տարիներ Զարմուհիի համար Ծնունդի
տօնը դիւթական թովանք մը և սրտի աննկարա-
գրելի խաղտանք մը ունէր: Ինչքան հրապուրիչ էին
նուէրները: Մանաւորապէս այն ընծան, որ կէս
գիշերին, իր կոշիկներուն մէջ գնել կուգար Յիսուս
մանուկը:

Զարմուհի, այս տարի, նոյնիսկ՝ ամալի փո-
ղոցներուն մէջ Աւետիս երգող աղոց խումբերու
ձայնը չէր լսած: Անոնք քանի՜ հեղ բախեցին իրենց
դուռը և սակայն պզտիկ աղջիկը, խորատուղուած
իր մտածումներուն մէջ, չնկատեց այդ:

Իր ծնողաց համար անակնկալ մըն էր եղած
այս երեւոյթը:

Հայրը գեղեցիկ պուպրիկ մըն էր նուիրած իրեն և սակայն Չարմուհի, արցունքոտ աչքերով, մէկդի նետած էր նուէրը և մրմնջած:

— Ձեմ ուզեր հայրի՛կ:

Սեղանին վրայ քիչ էր կերած, առանց խօսելու: Հակառակ մօրը ջանքերուն՝ կարելի չէր եղած բառ մ'իսկ կորզել իր բերնէն: Ամէն անգամ որ իր տխրութեան պատճառը հարցուցած էին, Չարմուհի լացած էր, կուրծքին տակ կուտակուած յուզումը յանկարծ դուրս ժայթքեցնելով ուժգնօրէն:

Ի՞նչ ունէր անմեղ աղջիկը: Ձէին հասկցած:

Եւ հիմա, ճաշէն ետք, երբ Չարմուհի, կարծես ընկճուած իր մանուկ հոգին չարչրկող վշտէն, մօրը գրկին մէջ, քունէն յաղթուած, աչքերը կը փակէր, մայրը համբուրելով անոր անրիժ ձակատը, վերջին անգամ, ցած ձայնով հարցուց.

— Չարմուհի՛ս, հրեշտա՛կս, ի՞նչ ունիս:

Չարմուհի ա՛լ չկրցաւ զսպել ինքզինքը և լալահառաջ ձայնով մրմնջեց.

— Ինչո՞ւ անոնք աղքատ են և մենք հարուստ... Հայրն ու մայրը բան մը չհասկցան այս խօսքէն և ապշահար իրարու երես նայեցան:

— Ո՞վ է աղքատը, զաւա՛կս, հարցուց հայրը: Չարմուհի աչքերը բացաւ.

— Մարիամ խաթունէնք հայրի՛կ, որոնց աղքատ խրճիթը մեր ճօխ տանը դէմն է:

Եւ Չարմուհի պատմեց.

— Մարիամ խաթուն, իր թոռնիկին, պզտիկ

Լուսիկին հետ եկեղեցի էր եկած այսօր: Տեսնես խեղճ աղջնակը հայրիկ, խեղճ Լուսիկը, ոտքը բոպիկ էր և գլուխը բաց. ցուրտէն կը դողար: Ձիս տեսնելուն պէս երեսը անդին դարձուց. հասկցայ որ իր աղքատութենէն կ'ամչնար: Մօտեցայ իրեն:

— Ի՞նչ կրնես, Լուսի՛կ, հարցուցի:

Լուսիկ գլուխը կախած մրմնջեց.

— Մեծ մայրիկիս հետ եկեղեցի եկայ: Մեծ մայրիկս ըսաւ որ երթանք աղօթենք Աստուածամօր պատկերին առջև որ այս գիշեր մեզի հաց տայ, անօթի չսպռկինք...

Չարմուհի նորէն փղձկեցաւ: Յորդ արցունքը խեղդեց իր ձայնը կոկորդին մէջ: Հայրը և մայրը լռութիւն մը պահեցին:

Չարմուհի աչքերը սրբելով շարունակեց.

— Գիտեմ, մայրի՛կ, գիտեմ որ հիմա Լուսիկը և իր մեծ մայրը անօթի պառկած են, մինչդեռ մենք հոս ամէն բան ունինք ուտելու: Ինչո՞ւ անոնք աղքատ են, իսկ մենք հարուստ մայրի՛կ, ինչու տնոնք Մ'նունգը չեն տօներ զոնէ պատառ մը չոր հացով, իսկ մենք համադամներ կը ճաշակենք...

Չարմուհի գլուխը կախեց, լուռ և անխօսուկ:

— Աստծու կամքն է, աղջիկս, ըսաւ հայրը:

Աղջկան միտքը չկրցաւ բմբունել այդ բացատարութիւնը:

— Աստուած բարի է, հեծեծեց, թերես մարգիկ են որ այդպէս կ'ընեն: Հայրիկ ես կուզեմ մեր ուրախութենէն բաժին մը տալ անոնց, կուզեմ որ

մեր բերկրանքին անոնք ալ մասնակից ըլլան: Թող անոնք ալ Ծնունդ տօնեն ուրախ զուարթ:

Մայրիկը ջերմ համբոյր մը դրօշմեց աղջկան ճակատին և նոյն պահուն երկու շիթ արցունք փայլեցան անոր աչքերուն մէջ, մինչդեռ հայրը ազդրուած մանկան ըմբոստ ոգիէն, գոչեց.

— Ապրի՛ս, աղջի՛կս, դուն հրեշտակային սիրտ մը կը կրես կուրծքիդ տակ:

*
* *

Ծնունդի առաւուն էր:

Զարմուհի անրիժ դէմքին վրայ ուրախութեան ժպիտներ կը փայլէին: Հայրիկը առաւուն կանուխ երբ դեռ Զարմուհի կը քնանար, Մարիամ խաթունն ու իր թոռնիկը՝ Լուսիկը, իրենց առնն էր բերած, Ծնունդը միասին անցընելու համար: Զարմուհի քրորոջ մը պէս կը գուրգուրար Լուսիկին վրայ, մինչ Մարիամ խաթուն կ'օրհնէր զինքն ու իր ծնողքը. այս բարիքին համար:

Մինչև իրիկուն Զարմուհի և Լուսիկ ուրախ զուարթ խաղացին, խնդացին ու երգեցին:

Դիչերը երբ Մարիամ խաթուն, թոռնիկին ձեռքը բռնած, պատրաստուեցաւ մեկնել. իրենց աղքատիկ հիւղակը, Զարմուհի համբուրելով Լուսիկը, մայրիկին հաւանութեամբ, աղքատ աղջկան վզէն կախեց մարգարտէ ապարանջանը և գիրկը տուաւ այն աղւոր պուպրիկը, զոր հայրիկը իրեն նուիրած էր նախորդ գիշեր:

Զարմուհի հիմա երջանիկ կրողար ինքզինքը և երբ խեղճերը մեկնած էին, մօրը վիզը խնալով հարցուց.

— Գո՞չ ես անուշիկ մայրի՛կս:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԱՅՐԸ

Դիչերուն խաւարին ու մթութեան մէջ, այրին մութ սրմբուն տակ, Աստուածամայրը, Յիսուս մանուկը գրկած, մայրական կաթոգին սիրոյ բովանդակ խանդովն անսահման, օրերգներ կը հիւսէր, անուշ և դեղանոյշ:

— Քնացի՛ր սր մեծնաս աչքիս լոյս, մեծնաս ու զօրնաս:

Դուն հոյակերտ պալատի մը մէջ չնար, ճոխութեամբ շրջապատուած, չղարչներու և բեհեզներու մէջ: Յուրաքէն անպատասպար մարմինդ, մօրկանդ կուրծքին ջերմութիւնը միայն տեսաւ: Թշուառ ծրնար: Քնացի՛ր սր մեծնաս, հոգեա՛կս, մեծնաս ու զօրնաս: Վաղը ճամբուդ վրայ փառքեր քեզի կրուպան...

Աստուածամայրը լսեց: Ու նոյն պահուն անձանօթ ձայն մը, ականջն ի վար փափաց.

— Ի՞նչ փառք, հէք մայր, զաւակդ զժբախտ
ծնաւ, իր կեանքն ալ զժբախտ պիտի ըլլայ...

Մայրը սարսռաց և մանուկը ամուր մը սեղմած
կուրծքին վրայ հեծեծեց.

— Դժբախտութիւնն իսկ պիտի ըլլայ բովան-
դակ փառքը իր կեանքին, քանզի այդ զժբախտ
կեանքն է որ պիտի երկնէ երջանիկ կենցաղը բովան-
դակ մարդկութեան: Բնացիր որ մեծնաս աչքիս
լոյս. մեծնաս ու զօրանաս...

Լուսթեան մէջ նոյն ձայնը կրկին լսուեցաւ.

— Ի՞նչ փառք Հէք մայր, տաժանակիր կեանք
մը կըստասէ սիրտառն զաւակդ: Բոպիկ ոտքով փու-
շերու և տատասկներու վրայէն պիտի քալէ, արիւն-
լւայ ու յոգնած, խոնջած գլուխը պատասպարելու
տեղ մ'իսկ չգտնելով:

Աստուածամայրը դողաց և աւելի ուժով գրկեց
զաւակը կուրծքին վրայ: Կաթոգին համբոյր մը զը-
րոյմեց անոր ճակատին և արցունքի երկու շիթեր
աչքերուն մէջ, մըմնջեց.

Բնացիր որ մեծնաս, աչքիս լոյս, մեծնաս ու
զօրանաս: Փուշերն ու տատասկները արիւնդ թող
քամեն, հողին արգանդին մէջ հոսող արիւնդ աղա-
տութեան դափնիներ պիտի ծլարձակէ... քնացիր
որ մեծնաս, հոգեակս, մեծնաս ու զօրանաս: Բու
տաժանակիր կեանքիդ մէջ, մայրիկդ քեզի զօրա-
վիդ ու նեցուկ պիտի ըլլայ: Եւ պիտի մեղմեմ ցա-
ւերդ, վերքերուն սպեղանին պիտի գտնեմ, քեզի
պիտի հետեւիմ ուր որ երթաս...

— Բայց ոչ մինչև գերեզման, հեղնեց նոյն
ձայնը, խաւարին մէջ, բայց ոչ մինչև գերեզման:
Ի՞նչ փառք, զժբախտ մայր, թշուառ ու տաժա-
նակիր կեանքէ մը վերջ, զաւակդ քու ձեռքդ խլի-
ուած, չոր խաչափայտին վրայ, վայրագարտը պի-
տի խաչուի, պիտի մեռնի...

Աստուածամայրը ցնցուեցաւ և մանկիկը աւելի
պինդ սեղմելով կուրծքին վրայ, աղաղակեց.

— Խաչը քու փառքէ է զաւակս, խաչին վրայ
պիտի մեռնիս: Խաչիդ տոբոտը բխաւ գամ այն
օրը, հպարտ, ոչ թէ նիւն, ժպիտը գէմքիս վրայ,
արցունքի և լացի տեղ: Շիրիմիդ քով երեք օր,
երեք գիշեր ե՛ս պիտի աղօթեմ ու երեք օր ետք
գիտեմ, Հոգեակս, գիտեմ...

— Գիտես որ մահը պիտի յաղթէ փսեմ Յա-
րութեամբը և իր շիրմին մէջէն, սարուկ մարդկու-
թեան Ազատագրումի Պատգամը վե՛ր, վե՛ր պիտի
ճակարէ:

Աստուածամայրը ժպտեցաւ, մինչ նոյն պահուն
Յիսուս մանկան գէմքը երկնային լոյսով ողողուե յաւ:

64 554-67

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պատերազմի տարի էր: Հայրենիքը արիւն կու-
լար: Գունդերով կ'երթալին զինուորները՝ դէպի
սահմանադրուիս, արիւնի ու կռուի մէջ յաղթա-
նակներ կերտելու:

Անոնց մէջ էր նաեւ որսորդ Սազօն, գիւղին,
նշանաւոր կտրիճը, որ գիւղացւոյ սիրական փառ-
քն էր: Սազօն ոչ հայր ունէր, ոչ ալ մայր այլ մի-
այն քոյր մը, Սաթենիկը, զոր հիմա մինակ կը թո-

ղուր ու կ'երթար, թերեւ ալ չգալու համար: Չէ՞
որ պատերազմի մէջ մահը ուրուականի պէս կը սա-
ւանի գլուխէ գլուխ:

Սաթենիկ չառ ու չառ լացած էր, սակայն
ինչ օգուտ: Անոր արցունքները Օրէնքին ուժին
առջեւ ոչինչ արժած էին ու սիրական եղբայրը հի-
մա կը տանէին: Պիտի տեսնէ՞ր զայն անգամ մըն
ալ, Աստուած գիտէր:

Սաթենիկ՝ գիւղացիներու բաղձութեան մէջ
խառնուած, մինչև գիւղին ծայրը գնաց, նայուած-
քը գամած Սազօն վրայ և երբ ամբոխը կանգ
առաւ ու զինուորները կամաց կամաց անհետ կըլլա-
լին, Սաթենիկի աչքերէն արցունքի տաք շիթեր
ինկան այտերն ի վար ու գլուխը կախ, սիրտը
խոցուած անտէրունջ որբի մը բոլոր դառնութեամբ,
տուն վերադարձաւ: Խեղճ աղջիկ...

*
*

Երկու շաբաթ հազիւ անցած էր այդ օրէն և
գիւղացիները, օր մըն ալ, զարմանքով ու վախով
տեսան Սաթենիկի անյայտացումը գիւղէն: Բոլոր
փնտառութիւնները ղուր անցած էին. Սաթենիկ չէր
գտնուած: Ո՛ւր գացած էր, ո՛ւր էր կորած, ոչ ոք
գիտէր:

— Աստուած բարին կատարէ, կրտէին ծերու-
նիկները: Մինչ կտրիճ երիտասարդները ասգին ան-
դին կ'իջնալին, դանելու համար Սաթենիկը:

Ամիսներ անցան, տարի մը անցաւ, բայց ի
զուր, Սաթենիկը չկրցան գտնել և բոլորն ալ յու-

ահառ, Աստծու կամքին յանձնեցին ամէն ինչ:

Ոչ ոք հասկցած էր ճշմարտութիւնը: Ոչ մէկուն մաքէն անցած էր թէ Սաթմենիկ, գիշերուան կիսուն, բռնած էր այն ճամբան ուրիշ գաղտնի էր Սաղօն իր ընկերներով: Սաթմենիկ գիտած էր գէպի պատերազմ, կամ եղբորը հետ վերադառնալու և կամ անոր հետ մեռնելու համար:

Պատերազմը ստակալի էր: Թնդանօթները կը դուռային անեղօրէն և անոնց ծուխին ու մութին մէջէն, գնդակները կարկուտի տարափի պէս վար կ'իջնային: Դիակները կը վառւէին ու արիւնքն մոլեղնաձէրեր, պաղած մարմիններու և մահամերձ վիրաւորներու կողերը ջարդելով կը վազէին:

Կռիւր կը շարունակուէր:

Սաղօ անոնց մէջ էր: Քաջարար կը կուտէր: Աչքերը կարմրած էին...

Սակայն պահ մը անոր ձեռքերը թուլցան: Դրլուխը կախեց: Ինչո՞ւ հառաչեց Սաղօն: Ինչո՞ւ տնոր աչքերը մառլացան, ինչո՞ւ ծունկերը կ'իջնուցան, ինչո՞ւ Սաղօն վար ինկաւ:

Զարնուած էր...

Կռիւր կը շարունակուէր մօլեղնօրէն: Սաղօն արիւնք կը հոսէր և ուժերը կամայ կամայ կը լրքէին զինքը:

Յանկարծ սակայն կանաչի շունչ մը զգաց գէպին վրայ: Աչքերը լայն մը բացաւ:

— Սաթմենիկ, քոյր իմ, արմնջեց:

— Սաղօ, եղբայր իմ, բռաւ Սաթմենիկ:

— Կը մեռնիմ, Սաթմենիկ:

— Տո՛ւր ինձի գէնքերդ, Սաղօ, տո՛ւր վրէժդ լուծեմ:

Եւ եղբորը հրացանը զրկած կուռչներու շարքին մէջ նստաւեցաւ:

*

Քոյր ու եղբայր, կուշտ կուշտի մեռան: Սաթմենիկ իր փափաքին հասած էր: Պատերազմէն ողջ ազատած զինուորները երբ գիւղ վերադարձան, պատմեցին ամէն ինչ:

Դիւղացիները կ'ըսէին.

— Փա՛ռք իրենց, մեր սրտերը իրենց գերեզման...:

ԳԵՂՁՈՐԿԻՆ ԵՐԳԸ

Սեւ աչի գոճո՛ւկ, գեղջուկին հոգին,
Մասա՛ղ աչեբուդ.

Նալի՛ սա՛ արհիս. կենդանի անգիւն,
Դիսե՛ զայն անվոյր:

Պինդ լուծը ուսիդ, հոգն ախօսեցիր,
Ջանկով մը ուժգին.

Հուսիսն հետ գեղջուկն լանձնեց ֆրիսին իր
Նեկրի արգանդին:

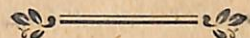
Ուռաւ արգանդը, երկունքի ցաւով,
Ժպտեցաւ Աստուած.

Բարձրացան ա՛ ա՛ հասկեր ֆովե ֆով,
Դիւլսինին կախած.—

Գլուխնին կախած, կ'ողջունեն ընդ փոյր՝
Գեղջուկին բռնից,
Մեկսեղ դասեցանք, յարգա՛նք կոճեհուդ,
Լուծին արգասիք:
Յոբեններուն ճակ, արտոյսին վրսեմ,
Երգն է խնդագին.
Եկո՛ւր, գոմեուկ օան. հակասող պագնեմ,
Փառք Աշխատանքին:

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

Յրանսացի հեղինակաւոր գրագէտին, ԿԻ ՏԲ
ՄՕԲԱՍՍՆԻ տոյն հոգեբանական գեղեցիկ նորավե-
պը, պատշաճ՝ յապաւումներով, թարգմանարար կը
ներկայացնենք ստորին:

Վախօնը լեւի լեցունն էր մինչև Կան:

Կը խօսակցէին, բոլորն ալ զիրար կը ճանչնա-
ցին: Երբ անցան Թարասքօնը, անոնցմէ մէկը ըսաւ.
«Հոս է որ՝ կը սպաննեն»:

Եւ սկսան խօսիլ այն խորհրդաւոր և անբնու-
նելի մարդախոշոշումի մասին, որ երկու սարիէ ի
վեր, մերթ ընդ մերթ, երեւան կ'ելլէր հոն, ճամ-
բողի մը կեանքը խլելու համար: Ամէն ոք ետխա-
ղբութիւն մը կ'ընէր, յայտնելով իր կարծիքը: Կի-
ներն սարսուղով կը զիտէին խաւար գիշերը, ապա-
կիններուն ետեւ:

Ամէն ոք պզտիկ պատմութիւն մը ունէր չը-
թունքին վրայ, իր ինքնագովութիւնը ընող: Ա-
նոնցմէ իւրաքանչիւրը, զարմանահրաշ գէպքերու
մէջ, չարագործ մը վախճուցած և զգեանած էր,
հրաշալի խելացիութեամբ և յանդգնութեամբ մը:

Բժիշկ մը որ ամէն ձմեռ անկէ կ'անցնէր ու-
զեց, իր կարգին, արկած մը պատմել.

— Ես, բաւ ան, երբեք առիթ չեմ ունեցած այդ կերպ գործերու մէջ ուժս փորձել, բայց ճանշցած եմ կին մը, իմ յաճախորդներէս մին, որ հիմա մեռած է և որուն պատահեցաւ անգամ մը աշխարհի ամենէն եղական գործը, յոյժ խորհրդաւոր և սրտաշարժ միանդամայն:

«Ռուս կին մշն էր ան, կոմսուհի Մառի Բաւանով, բարձրահասակ տիկին մը, սքանչելի գեղեցկութեամբ:

«Կոմսուհին բժիշկը, չառ տարիներէ ի վեր, տեսնելով այդ կնոջ տառապիլը կուրծքի սոսկալի հիւանդութենէ մը. կ'աշխատէր համոզել զինքը փրանսա գալու բայց ան կը մերժէր Բեթերապուրկէն հեռանալ:

«Վերջապէս, անցեալ աշնան, բժիշկը այդ պարագան տեղեկացուց ամուսնոյն, որ արածնեց իր կինը մեկնիլ գէպի Մանիթօն:

«Կառախումբին մէջ, առանձին վակօն ունէր տիկինը, մինչ սպասաւորները յատուկ մասնաբաժնի մէջ կ'աշխատէին: Մինակ կը մնար, և ախո՛ւր, չառ ախո՛ւր էր, զիտելով քաղաքներու և գիւղերու անցնիլը, ինքզինք կզղիացած կըզգար, միւս մինակ, առանց ծնողքի, առանց զաւկի, ամուսնի մը հետ միայն, որուն սէրը մնում էր և որ զինք կը ձգէր այսպէս աշխարհի մէկ ծայրը, առանց իր հետ զալու: Կարծես ծառայ մըն էր որ հիւանդանոց կը զրկուէր:

«Եւրաքանչիւր կայսրսն հասնելուն, իր ա-

պասաւորը՝ Իվան կուգար հարցնելու թէ տիրութիւն արդեօք բանի մը կը կարօտի: Իվան ծերուկ մըն էր, կոյր բայց անձնուէր, պատրաստ կատարելու կոմսուհիին բոլոր հրամանները:

«Գիշերուան ստուերներն ինկան. միմեզ: Վայրաշարժը սոսկալի ուժգնութեամբ կը յառաջանար: Կոմսուհին քունը չէր տաներ: Զղայնացած էր ան: Յանկարծ մտածեց համբել վերջին պահուն ամուսնոյն իրեն յանձնած դրամը: Բացաւ պզտիկ քսակը և ծունկերուն վրայ թափեց մեռադեպ հեղեղը:

«Սակայն յանկարծ օդի ցուրտ հոսանք մը դէմքին զարկաւ: Գլուխը վերցուց: Դուռը կը բացուէր: Կոմսուհին շուարած, խեղճ լաթ մը նետեց դրամներուն վրայ և սպասեց: Քանի մը վայրկեաններ անցան և ահա՛ մարդ մը երեւեցաւ, գլուխը բաց, ձեռքէն վիրաւորուած, որ կը հեւար: Դուռը զոցեց մարդը և նստաւ դիտելով դրացուհին, իր փայլուն աչքերով: Թաշկինակով մը փաթեց արիւնիաների բռունցքը:

«Դեռառի կինը վախէն ուշաթափոււմ կ'զգար: Այս մարդը անշուշտ տեսած էր իր սոկիները համբելը և եկած էր հիմա զինք սպաննելով դրամները գողնալու:

«Մարդը զայն կը զիտէր չնչստպառ կարծես պատրաստ ըլլար խեղճ վրան իյնալու:

— «Մի՛ վախնաք, տիկին, բաւ յանկարծ:

«Կոմսուհին չսպասախանեց, չէր կրնար բերանը բանալ, սիրտը ուժգնօրէն կը արտիէր:

— «Ես չարագործ մը չեմ, տիկին, չարունաւ կեց մարդը:

«Տիկինը դարձեալ չէր պատասխաներ, սակայն յանկարծ շարժում մը ցնցեց իր սրունքները և ոսկիները, գորգին վրայ սկսան թափել, հոսող ջուրի մը պէս:

«Մարդը դարմայած կը նայէր այս մետաղեայ առուակին: Իսկոյն ծռելով սկսաւ ժողվել զանոնք:

«Կոմսուհին չփոթած, ստքի ելաւ, դռնապանին վրայ վազելու համար: Մարդը հասկցաւ թէ ինչ կ'ուզէ ընել ան և իսկոյն նստեցուց զինք:

— «Մտիկ բրէք, տիկին, ես չարագործ մը չեմ և ապացոյցը այն է որ հիմա կուզեմ հաւաքել ձեր դրամը և ձեզի յանձնել ես կորսուած մարդ մըն եմ կամ աւելի ճիշդ, մեռած մարդ մը, եթէ չօգնէք ինծի սահմանադրութէն անցնել: Ես ձեզ աւելին ըսել չեմ ուզեր: Մէկ ժամ ետք պիտի հասնինք ռուսական վերջին կայանը և քիչ յետոյ պիտի հեռանանք պետութեան սահմանէն: Ես ոչ մարդասպան եմ. ոչ աւաղակ և ոչ ալ գող մը, տիկին ու պատուոյս հակառակ ունէ անպատշաճ ընթացքի մէջ չեմ գտնուած երբէք: Կ'երգնում, տիկին, կ'երգնում: Ձեմ ուզեր աւելին ըսել ձեզի:

«Եւ սկսաւ հաւաքել ոսկիները, չը մտնալով նոյնիսկ մինչեւ հեռու անկիւնները գլորած վերջին հատերը:

«Ու յետոյ երբ կաշեայ պզտիկ քսակը դարձեալ լեցուած էր, առաւ զայն դրացունին, առանց

խօսք մը ընելու և գնաց նստաւ վակօնին մէկ ուրիշ անկիւնը:

«Երկուքէն ալ և ոչ մին կը շարժէր: Կոմսուհին անշարժ և համր, սարսափէն տակաւին շանթահարուած կը մնար, տակաւ սթափած:

«Մինչդեռ միւսը, ուղիղ նստած, և նայուածքը առջեւը սեւեռած, արձանացած էր, բոլորովին զեղնած, մեռելի պէս:

«Մերթ ընդ մերթ կոմսուհին խիստ ակնարկ մը կը նետէր անոր վրայ: Երեսուն տարեկան մարդ մէն էր, յոյժ գեղեցիկ և շնորհալի մարդու բոլոր երեւոյթներով օժտուած...:

«Կառախուսմբ թանձր խաւարին մէջ կը վազէր հեւալով և գիշերուան մէջ իր սուր սուլոցները արձակելով: Մերթ գնացքը կը դանդաղէր և մերթ բախանդալ ուժգնութեամբ կը սուրար:

«Բայց յանկարծ դանդաղեցաւ, սուլեց քանի մը հեզ և կեցաւ:

«Իվան երեւցաւ դրան վրայ:

«Կոմսուհին զողորմուն նայուածքով մը վերջին անգամ մըն ալ գննեց իր օտարական ընկերը և յետոյ դարձաւ իր ծառային:

« — Իվան ըսաւ, գնա՛, վերադարձի՛ր կոմսին քով, ալլելու քեզի պէտք պիտի չունենամ...:

«Իվան բացաւ աչքերը ապշած ու մրմնջեց.

« — Բայց, տիկին...:

«Կոմսուհին շարունակեց.

« — Ոչ գուն չպիտի գտն. ես միտքս փոխե-

ցի: Կ'ուզեմ որ զուն Ռուսաստան մնաս: Ա՛ռ, ահաւասիկ քեզի դրամ, վերադարձի՛ց համար: Տո՛ւր ինձի գլխարկդ և վերադառնա՛ւ...

«Մեր սպասաւորը հանեց վերադառնալու և առաւ: Վարժուած էր ան հնազանդիլ առանց պատասխանելու ու ենթարկուիլ տիրուհիին կամքին և հրամաններուն:

«Իվան հեռացաւ, արջունքը աչքերուն մէջ:

«Կառախումբը շարժեցաւ, վազելով դարձեալ ընդ առաջ:

«Այն ատեն կոմսուհին ըսաւ իր ընկերոջ.

« — Այս ամէնը ձեզի համար ըրի, պարոն: Դուք Իվանն էք հիմա, իմ սպասաւորս: Միայն մէկ պայման ասոր համար: Զպիտի խօսիք երբեք հետս ոչ շնորհակալութիւն յայտնելու և ոչ ալ ուրիշ բանի մը համար:

«Անձանօթը յօժարեցաւ, առանց բառ մը իսկ արտասանելու:

«Կայրաշարժը կանգ առաւ: Համազգեստներ հագած պաշտօնեաներ այցելեցին վակօնը:

Կոմսուհին ցոյց տուաւ անոնց իր թուղթերը և ակնարկելով իր դէմ նստած մարդուն, ըսաւ.

« — Աս ալ իմ սպասաւորս է, Իվանը, որուն անցադիրն ալ ահաւասիկ քովս է:

Կառախումբը շարունակեց ճամբան:

«Ամբողջ գիշերը լուսցուցին, գլուխ գլխի, երկուքն ալ համը և անկոս...

«Առտուն, երբ գերմանական կայարան մը հա-

տան, անձանօթը վար իջաւ և յետոյ դրան վրայ երեւցաւ.

« — Ներեցէ՛ք, տիկին, խոստումս դրժելուս համար: Բայց չէ՞ որ ես ձեր սպասաւորն եմ, բայց մը պէտք չունի՛ք:

«Կոմսուհին պաղ ձայնով մը պատասխանեց.

« — Գնա՛, սենեկապանուհիս վնասէ:

«Մարդը աներեւոյթ եղաւ:

«Երբ կոմսուհին ալ քիչ ետք վար կ'իջնէր, կը նշմարէր զայն որ հեռուէն զինք կը դիտէր:

«Մանկուն հասան:

Բժիշկը կեցաւ վայրկեան մը և ապա շարունակեց.

«Օր մը երբ դրոսենեակիս մէջ յաճախորդներ կ'ընդունէի, մարդ մը նստաւ մտաւ և ըսաւ.

« — Բժի՛շկ, կոմսուհի Մարի Բառանօվի մասին ձեզմէ նոր տեղեկութիւններ առնելու եկած եմ....

«Պատասխանեցի.

« — Կոմսուհին կորսուած է այլևս Ռուսաստան չպիտի վերադառնայ:

«Մարդը սկսաւ հեծկլտալ և ապա տոբի ելաւ ու մեկնեցաւ գինովի մը պէս գլտորկով:

«Իրիկունը անդեկանցուցի կոմսուհիին թէ օտարական մը եկած ու իր առողջութեան մասին տեղեկութիւն ուզած էր ինձմէ:

«Կոմսուհին սիրալիր կերպով փպտեցաւ ու պատ-

մեց այն ամէնը դոր ձեզի ըսի, ու աւելցուց.

«Այդ մարդը, դոր երբէք չեմ ճանչնար, իմ անբաժան շուքս է եղած: Միշտ իրեն կը հանդիպիմ, երբ դուքս կ'ելլեմ, օտարի մը պէս կը դիտէ զիս, սակայն բնաւ հետս չէ խօսած:

«Հոս կոմսուհին պատուհանէն դուրս նայեցաւ և յարեց.

— Նայեցէ՛ք: Կարծեմ պատուհանիս տակ կը պտտի հիմա:

«Ոտքի ելաւ, գնաց բացաւ վարագոյրը և արդարեւ տեսանք այն մարդը որ առաւուն ինծի եկած էր, նստարանի մը վրայ նստած էր, աչքերը պանդոկին սեւեռուէն:

«Ինքն ալ մեզ նշմարեց, ոտքի ելաւ և ոչ իսկ անգամ մը ետին նայելով հեռացաւ,

Ամէն օր կուգար ինծի հարցնելու.

« — Ինչպէս է...

«Եւ դառնապէս կուլար, ամէն օր աւելի ևս տկարացած ու դալկացած դէմքը տեսնելով:

«Կոմսուհին յաճախ կ'ըսէր ինծի.

« — Միայն մէկ անգամ խօսած եմ այդ մարդուն հետ և կը կարծեմ թէ քսան տարուան ծանօթներ ենք իրարու:

«Երբ իրարու կը հանդիպէին, կոմսուհին զայն կը բարեւէր ծիծաղով մը...

«Յաճախ, իր հիւանդութեան երկար ժամերուն կոմսուհին կը բանար վարագոյրը, նայելու համար թէ արդեօք հոն է ան: Երբ նշմարէր զայն, նստա-

բանէն կ'ելլէր, կը վերադառնար անկողին, ժպտը չըթռնքներուն վրայ:

«Առտու մըն ալ, ժամը տասնին, կոմսուհին մեռաւ: Մինչ պանդոկէն դուրս կ'ելլէի, եկաւ ան դարձեալ, խռոված դէմքով մը: Դիտէր արդէն և զեւթութիւնը:

« — Կուգեմ տեսնել, մէկ վայրկեան, ձեր ներկայութեան, ըսաւ:

«Բազուկէն բռնած՝ ներս մտցուցի:

«Երբ մեռելին անկողնոյն առջեւ հասաւ բռնեց անոր ձեռքը և քարացաւ պահ մը, և յետոյ խնայ թի պէս փախաւ...

Իժիկը հոս դարձեալ լուց և ապա շարունակեց.

«Ահաւասիկ կառախումբի եզական արկած մը որ ես գիտեմ: Պէտք է ըսել որ մարդիկ ծիծաղելի խնայթեր են, անմիտներ...

Կին մը մըմնջեց մեղմ ձայնով.

— Այդ երկու էակները, ձեր կարծածին պէս խենդեր չէին, անոնք... ա՛հ, անոնք... էին...

Չկրցաւ այլեւս շարունակել, կուլար դառնօրէն:

Ու խօսակցութիւնը կը փոխէին, զայն հանդարտեցնելու համար. չէին կրցած հասկնալ թէ ինչ ըսել կուզէր այդ կինը...

ՄԵՆԵՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Բերե՛՛ք բասերն արժաբեայ, բերե՛՛ք գինին, աղջիկ-
նե՛ր,
Յայգասօնը գնձերգեմք, արեւելքն հոն կը շիկնի.
Խոր արգանդէն անհունքին Ասուածն ահա լուսաներ,

Փառհովն անհառ կ'ամբառնայ կապոյս ծովէն ծի-
րանի:

Աչքերուն մեջ արեւներ, մազերն համակ հրածո,
Վիշապաբաղ սրայառէն կուգայ Ասուածն լալ-
բական

Օ'ն, բող ջաներն առկայծին, փառք Բագինին մե-
ծագոր,

Փա՛ռք կռիւին կենսասու, բաղխումներուն ուժգ-
նական:

Ոսկերուն սակ խաւարն է, անդունդներն ուր բա-
լիեցան,

Կռիւին մեջ յաղբահար ոգիները դիւային.

Օրհնե՛ալ ըլլաս մեծ Ասուած, ողջո՛յն Ուժիդ լաւի-
տան,

Բերե՛ք գինին, աղջի՛կներ, ծափ տանք, փառք տա՛նք
յաղսքողին,

Չարենեմ բամբիռ ու ձնծղայ. երգենք նոր երգ ու
նոր կեանք.

Ներկայագենք դիցական վեհ ծնունդին՝ երկինքէն.

Մեռի՛ր խաւար, մենք, Լոյսի, ճշմարտութեան կը
բաղձանք,

Կեղծին ինկաւ առ լաւէս, փա՛ռք Վահագնին հր-
եղէն:

Բերե՛ք քասերն արծաթեայ, բերե՛ք գինին, աղջիկներ,
Յալգասօնը ցնծերգենք, արեւելին հոն կը շիկնի.

Խոր արտադէն անհունին Ասուածն անա յուսաներ.
Փառհովն անհառ կ'ամբառնայ կապոյս ծովէն ծի-
րանի:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0396662

7854